

Акінчиць Н.Г.

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ЯК АВТОНОМНОЇ НАУКИ

Джерела сучасної політичної лінгвістики можна виявити в античній риторичній проблематиці. Проблемами політичного красномовства активно займалися в Давній Греції, а також у Римі. Коли на зміну античним демократіям прийшли феодальні монархії, цю традицію було перервано на багато сторіч. Вивчення політичної комунікації виявляється соціально затребуваним, насамперед, у демократичному суспільстві, тому відповідні дослідження знову відновили лише разом з розвитком демократії в Західній Європі й Північній Америці. **Розглянемо основні етапи в історії вивчення політичної комунікації:**

1. До виникнення політичної лінгвістики як особливого наукового напрямку публікації із проблем політичної комунікації сприймалися як різновид стилістичних або риторичних досліджень. Відповідні публікації носили «рецептурний», що вихваляє, або «критичний» характер. У публікаціях першого типу автори прагнули показати, яким чином можна домогтися успіху в публічних виступах, зокрема в політичній сфері. У публікаціях другого типу основна увага приділялася детальному опису достоїнств і недоліків мовної діяльності конкретних політичних діячів. Аспекти риторичної майстерності політичних лідерів вивчалися особливо активно. Причини переконливості президентських виступів шукали у фонетичних і ритмічних особливостях, дотепності, задушевності, простоті, відкритості, образності та в інших якостях мови. У роботах критичної спрямованості основна увага приділялася «викриттю» несумлінності вивертів політичних супротивників, їхньої мовної недбалості.

2. **Виникнення й становлення політичної лінгвістики (20 - 50 - і рр. XX століття).** Точкою відліку становлення політичної лінгвістики в ХХст. стала

Перша світова війна, що призвело до небачених людських втрат і кардинальної зміни світорозуміння. З'явилася необхідність вивчення політичної комунікації та її взаємозв'язків із суспільно-політичними процесами, що стало в світі більш очевидно. Знання механізмів маніпуляції громадською думкою придбало високу наукову й гуманітарну цінність. Після війни увага дослідників мови політики була спрямована на вивчення способів формування громадської думки, ефективної політичної агітації й військової пропаганди. Найбільш значущі роботи цього періоду пов'язані з діяльністю У. Ліпманна, П. Лазарсфельда, Г. Лассвелла. У. Ліпманн вивчав питання пропаганди й агітації, служив радником у дванадцяти президентів США. У сучасній політичній лінгвістиці використовується його поняття «процесу установки порядку денного» (agenda - setting process), тобто висвітлювання в політичній комунікації одних питань і замовчування інших. Також йому належить першість у застосуванні контент - аналізу як методу для дослідження суспільних подій про політичну картину світу. Другим значущим попередником лінгвістики був П.Лазарсфельд, що активно займався вивченням пропаганди в Колумбійському університеті. В 1937 р. він керував дослідницьким проектом, в якому вивчав вплив інформації радіомовлення на американську аудиторію. Згодом цей проект вилився в створення «Бюро прикладних соціальних досліджень» - *єдиного дослідницького інституту* того часу, заснованого на базі університету, *що займався питаннями політичної й масової комунікації*. П.Лазарсфельду належить першість у застосуванні контент - аналізу щодо дослідження залежності впливу на виборців від передвиборної агітації ЗМІ. У результаті досліджень з'явилися сумніви про *тотальний* характер впливу ЗМІ на виборців. Згодом П. Лазарсфельд і інші дослідники розробили *модель дворівневої комунікації*, відповідно до якої в будь-якому суспільстві існують сприйнятливі до впливу політичної пропаганди лідери суспільної думки (opinion leaders), що поширюють політичну інформацію з каналів міжособистісного спілкування. Методика П.Лазарсфельда отримала значне поширення й застосовується аж до теперішнього часу. Серед попередників сучасної політичної лінгвістики називають ім'я Гарольда Лассвелла. Він розвив методику контент - аналізу і її ефективного застосування до вивчення мови політики. Г. Лассвеллу вдалося продемонструвати зв'язок між стилем політичної мови й політичним режимом, у якому ця мова використовується. На думку фахівців, дискурс політиків - демократів дуже близький дискурсу виборців, до яких вони звертаються. У той час, як недемократичні еліти прагнуть до переваги й дистанційності від рядових членів суспільства, що неминуче знаходить висвітлення в стилістичних особливостях політичної мови влади. Мовні інновації здатні до суспільних перетворень, тому зміни в стилі політичної мови служать індикатором демократизації суспільства або кризи демократії. «Так, в 40 - х рр. ХХ ст.

Г. Лассвелл, Н. Лейтес, С. Якобсон і інші дослідники виявили різні взаємозалежності між семантикою мовних одиниць і політичних процесів на основі аналізу радянських гасел, мови Інтернаціоналу, текстів фашистської пропаганди» (1). У цей період з'являється додатковий імпульс до осмислення ролі мови в політиці, пов'язаний з практикою тоталітаризму й нової, ще більш руйнівної, світової війни. До критичного вивчення *тоталітарного дискурсу* звернувся, крім спеціалістів по комунікації, англійський письменник Джордж Оруелл і німецький літературознавець Віктор Клемперер. «Дж. Оруелл написав у 1948 р. роман - антиутопію «1948», у якому було описано принципи «двозначності» (doublethink) і словник «новомови» (newspeak), тобто на конкретних прикладах було охарактеризовано засоби мовного маніпулювання людською свідомістю з метою завоювання й утримання політичної влади в тоталітарній державі. Джордж Оруелл наочно показав, яким чином за допомогою мови можна змусити людину повірити неправді й вважати її справжньою правдою, як саме можна покласти в основу державної ідеології оксюморонні гасла: «Війна - це мир», «Воля - це рабство», «Незнання - це сила». Наприклад, війну радянських військ в Афганістані називали «інтернаціональною допомогою». Американські лідери називали свої воєнні дії проти Югославії й Іраку «боротьбою за встановлення демократії». Дж. Оруелл опублікував статтю «Politics and the English Language» (2). У цій статті він звернув увагу на те, що в політичній мові такі слова, як *democracy, socialism,*

freedom, patriotic, realistic, justice не мають певного значення (*meaningless words*), а спроби дати їм однозначне визначення зустрічають серед політиків опір. Подібні слова використовуються з метою маніпуляції суспільною свідомістю. До таких слів належать також *class, totalitarian, progressive, reactionary, bourgeois, equality*. Зараз ці слова в політичній комунікації називають *ідеологемами*. «Новомова» Дж. Оруелла була плодом його фантазії, припущенням того, до чого може привести розвиток тоталітарних ідей у Великобританії. Німецький філолог Віктор Клемперер докладно охарактеризував «новомову». «У своїй книзі «LTI. Natzibuch eines Philologen». (LTI. Записна книжка філолога) досліджує комунікативну практику німецького фашизму, а букви «LTI.» позначають «*Мову Третьої Імперії*» (3). Слід зазначити, що практика нацистської «новомови» виявилася ще більш багатозначною. Виявилося, що зовсім необов'язково забороняти, досить той або інший вислів взяти в лапки, наприклад, «*німецький поет*» Гейне - це вже не зовсім німецький і не зовсім поет. На службу ідеям фашизму в гітлерівській Німеччині було поставлено й багато інших мовних засобів: символіка, метафорика, практика заборони - «неугодні» слова й поняття з одночасною пропагандою «нових слів і ідей». Пізніше з'явилися описи комуністичної «новомови» і мовний опір йому в державах «соціалістичного табору»: у Східній Німеччині, у Польщі, Чехії, Росії й ін.. Мали місце й ознаки національних тоталітарних дискурсів, напр., у радянському політичному дискурсі: «*експлуататорські класи*», «*для трудового народу*», «*проти класово - чужих елементів*», «*класова боротьба*» та ін. Фахівці виділили характерні риси тоталітарного дискурсу. Це: централізація пропагандистської діяльності, претензії на абсолютну істину, ідеологізація всіх сторін життя, лозунговість, пристрась до закликів, ритуальність політичної комунікації, превалювання монологу «вождів» над діалогічними формами комунікації, пропагандистський тріумфалізм, різка диференціація на СВОЇХ і ЧУЖИХ і т.п. «Шведський політолог і творець терміна «*геополітика*» Р.Челен дійшов висновку, що світ населяє група людських істот, які перебувають один з одним або в дружніх, або у ворожих стосунках, сперечаються за простір, живуть і вмирають. «В 1916 р. Р.Челен видав книгу «*Staten som lifsform*», у якій виклав свої дослідження антропоморфної політичної метафори» (4).

3. Політична лінгвістика 60 - 80 - х рр. XX століття.

На наступному етапі розвитку політичної лінгвістики закордонні фахівці зосередили свою увагу на вивченні комунікативної практики в сучасних західних демократичних державах. Ці дослідження показали, що в умовах «*волі*» постійно використовується мовна маніпуляція свідомістю, але це більш витончена маніпуляція. Нові політичні умови привели до зміни методів комунікативного впливу, але політика - це завжди боротьба за владу, а в цій боротьбі переможцем, звичайно, стає той, хто краще володіє комунікативною зброєю. Після Другої світової війни представники Франкфуртської школи Т.Адорно, Г.Маркузе, М.Хоркхаймер широко обговорювали форми тоталітаризму, антидемократизму, націоналістичного шовінізму. «В епоху «холодної війни» між Сходом і Заходом особливу увагу лінгвістів привертала *мілітаристський дискурс*. Поняття «*ядерна мова*», що використовують політики для визначення можливого застосування ядерної бомби, для завуалювання й затемнення катастрофічних наслідків» (5). «Важливу роль у розвитку політичної ситуації відіграють метафоричні образи «*ядерна зима*», «*атомний апокаліпсис*», «*палиї війни*» і ін.. В 70 - 80 - х рр. за кордоном регулярно з'являються монографії й підручники з політичної комунікації й методів її аналізу. Уже в цей період політична комунікація складається у відносно самостійний напрямок лінгвістичних пошуків» (6).

4. Сучасний етап розвитку політичної лінгвістики за кордоном.

Особливо активно розвивалися закордонні дослідження політичної лінгвістики наприкінці XX - початку XXI ст. (R. Anderson, A. Beard, F. Beer, D. Busse, F. Rigotti, D. Watts, J. Wilson) і ін. «Можна виділити наступні ознаки сучасного етапу розвитку політичної лінгвістики: а) «глобалізація» політичної лінгвістики. Якщо раніше відповідні наукові дослідження проводилися в Європі й Північній Америці, то в останні роки такі дослідження проводяться в країнах Азії, Африки, Латинської Америки й Океанії. Також після падіння «залізної завіси» фахівці з пострадянських держав почали все активніше освоювати методології, методики, евристики й теми; б) політична лінгвістика все частіше звертається до принципово нових проблем сучасного багатополярного світу: це *дискурс тероризму*, *дискурс «нового світового порядку»*, *політкоректність*, *соціальна толерантність*, *соціальна комунікація*, *фундаменталістський дискурс та ін.*; в) на сучасному етапі розвитку політична лінгвістика стає самостійним науковим напрямком зі своїми методиками, традиціями, науковими школами. У цей період набуває широкого розповсюдження й визнання назва дисципліни (*political linguistics*,

Politolinguistik), проводяться спеціальні наукові конференції, публікуються нові дослідження з відповідних тем. У сучасній політичній лінгвістиці можна виділити чотири, щодо *автономних*, наукові напрямки: 1. *Критичний аналіз*. 2. *Контент – аналіз*. 3. *Риторичний аналіз*. 4. *Когнітивне дослідження політичного дискурсу*» (7 : 145). М.В. Гаврилова написала з цього приводу книгу «Критичний дискурс - аналіз сучасної закордонної лінгвістики» 2003р. З 1990 року виходить спеціальний журнал «*Дискурс і суспільство*», журнали: «*Критичні дослідження дискурсу*», «*Дослідження дискурсу*». Увагу авторів привертають факти зловживання владою в різних сферах громадського життя, соціальна, гендерна й етнічна нерівність. Новизна методики ще не гарантує високої якості дослідження. Ще не до кінця вичерпані можливості традиційної методики вивчення політичної комунікації. Політична лінгвістика одержала свій розвиток у таких країнах як Китай, Південна Корея, Сингапур, Тайвань, Японія (М.Іда, Й.Іто, Т.Макіта). Їхні основні концепти - «*со-ром*» і «*збереження лиця*». У деяких країнах, таких, як Україна, Індонезія, тільки починається процес становлення політичної лінгвістики як автономної галузі науки й лінгвістичних досліджень. Усвідомлення ак-

туальності завдань, що стоять перед дослідниками політичної комунікації різних країн, стає значущим фактором у становленні політичної лінгвістики як автономної науки.

Розглянемо розвиток політичної лінгвістики в Росії та в Україні.

Як і будь-який новий науковий напрямок чи субдисципліна, політична лінгвістика потребує осмислення своїх методологічних основ і переведення теоретичних понять на операційний рівень. Сьогодні є вже цілком очевидним, що політична лінгвістика має як політологічні, так і лінгвістичні терміни. Серед них основним є мова політики. Мовну політику країни завжди розробляє і впроваджує в життя еліта. Відомий англійський соціолінгвіст Р.Т.Белл з цього приводу зауважує: «Досі ми не звертали уваги на питання, хто ж має вирішальний голос у справі мовного планування в країнах, що розвиваються. Відповідь може бути одна: еліта» (8, с. 221). Ще у 1918 р. відомий французький лінгвіст А. Мейє чітко сформулював взаємозв'язок мови й політики: «боротьба за мову є символом боротьби за владу». У 1971 р. Дж. Покок звернув увагу на здатність мови дістати статус політичної підсистеми і настійно радив експериментувати. Але минуло ще чверть століття, щоб у ході дослідження дискурсів виробився *науковий підхід* до вивчення політичної мови. Мова – усна, писемна, друкована, електронна нерозривно пов'язана з мисленням і пізнанням; лише на її основі може відбутися вироблення, укорінення і поширення понять. Мовні особливості можуть істотно впливати на формування тих або інших відмінностей у політичній культурі. Тому лінгвістика в тій її частині, яка вивчає мову як засіб комунікації, має бути обов'язково включена в число дотичних до політики наукових дисциплін. Політична лінгвістика, яка виникла на порубіжжі соціолінгвістики, політології, когнітивної лінгвістики, стилістики, риторики виявила стрімку динаміку свого розвитку і здатність інтегрувати здобутки суміжних галузей наукового знання. Шлях від аналізу політичної мови тоталітарних режимів до дослідження у найширшому контексті соціологічного, культурного, міжособистісного, когнітивного аспектів влади було пройдено досить швидко. «Російські дослідники Н.М. та Л.М. Мухарямови визначають політичну лінгвістику як субдисципліну на стику політики і лінгвістики, що досліджує мову політики (мовні аспекти відносин влади) і мовну політику (політико – правовий режим мовного життя суспільства). Її предметом виступає вся сукупність політико – мовних відносин, увесь спектр політичних вимірів мовного життя суспільства і мовних вимірів політики» (9, с. 44). Сучасні уявлення про взаємодію політичної і мовної практик ґрунтуються на визнанні самоцінності пропонованих лінгвістикою методів дослідження мовної діяльності, насамперед методів контент – аналізу та дискурс – аналізу. На пострадянському просторі політична лінгвістика – зовсім нова субдисципліна. Ніякого об'єктивного аналізу політичної мови і мовної політики не могло бути в умовах тоталітарного ідеологічного контролю в рамках радянської системи. Допускалася лише критика «буржуазної» політичної мови (критика буржуазної ідеології і пропаганди). На Заході одним з активних пропагандистів політичної лінгвістики є бельгійський соціолінгвіст Ян Блуммерт. У конструюванні назви нової субдисципліни першість він віддає К. Істману і датує її появу 1992 роком. З такою датою не погоджуються Н. та Л. Мухарямови. Вони звертають увагу на те, «...що ще у 70 –х рр. автор праці «Мови і їхні території» Ж. Лапонс (1987) вважав своє дослідження виконаним на межі політичної лінгвістики і політичної географії» (10, с. 47). Так чи інакше, але серйозне обґрунтування політичної лінгвістики як автономного наукового напрямку чи субдисципліни з'явилося справді і лише у 90 – х рр. Її бурхливий розвиток доводить очевидну істину – нові наукові дисципліни виникають і швидко набирають сили тоді, коли їх поява обумовлена суспільною потребою. Політична лінгвістика з'явилася на міждисциплінарному стику, в ході інтеграції не лише політології та лінгвістики, але й напрацювань політичної філософії, політичної антропології, етнології, соціології, соціальної психології, культурології та інших суміжних галузей. Необхідність виділення політичної лінгвістики як автономної науки на рубежі тисячоліть була продиктована кількома обставинами:

1. По – перше, лінгвістична наука відчула внутрішню потребу в тому, щоб збагатити власну теорію аналізом реального функціонування мовних систем.

2. По – друге, в політичних науках відчутно виявився вакуум, пов'язаний з явною недостатністю аналізу політичних дискурсів і текстів ЗМІ для моніторингу різних тенденцій у сфері суспільної свідомості.

3. По – третє, тут мало місце своєрідне соціальне замовлення: дедалі більша схильність політиків до маніпулювання свідомістю в зв'язку з активним втручанням мислячої частини суспільства у сферу політичних комунікацій.

4. Недостатність новітніх методів мовного впливу на аудиторію.

5. Науковий аналіз і розвиток маніпулятивних технологій у зв'язку з підвищенням рівня політизації суспільства. «Головне предметне поле політичної лінгвістики знаходиться на перетині мови і влади. Політична мова – своєрідний феномен, вона специфічна і розмита водночас. Наприклад, поняття «*демократія*» має десятки різновидів і близько 200 визначень. Пояснити специфічність різноманітних теорій демократії – нормативно – ідеологічних, емпірико – нормативних – під силу, здається, лише неширокому колу фахівців» (11, с. 218). Представники різних філософських і політологічних шкіл у визначенні сфери дослідження політичної мови йдуть різними шляхами, наприклад: американські дослідники мають *інструментальні підходи*, тобто досліджують мову як *інструмент влади*. Засновником інструментального підходу до вивчення політичної мови прийнято вважати представника американської наукової школи Г. Ласуелла. У книзі «Мова політики: дослідження у галузі квантитативної семантики» він подав власну теорію мови як фактора влади. Своє завдання Ласуелл бачив у тому, щоб «*розробити загальну теорію мови як фактора влади*». «Нова субдисципліна мала складатися з двох напрямів, які він називав *політичною семантикою і політичною синтактикою*. Перша, за його визначенням, повинна вивчати ключові поняття, гасла, доктрини; друга має справу з логічними і граматичними співвідношеннями» (12, с. 9). Європейська лінгвістика фокусує увагу на аналізові дискурсів і застосованих у них механізмів, за допомогою яких досягаються політичні ці-

лі. «Європейський підхід характеризується як дискурсивний» (13, с. 78). Франкомовна школа спирається на праці структуралістів і постструктуралістів: Р.Барта, Е.Бенвеніста, П.Бурдьє - і трактує мову як *всеохоплюючу систему*, яка підпорядковує собі всіх, у тому числі й політиків. «Наслідком впливу політичної мови влада стає не лише політичним, але й ідеологічним феноменом» (14, с. 29). П.Бурдьє запропонував цікаві підходи перетину наукового і політичного. У політичному полі Бурдьє панує логіка «друг – ворог», і це поле значно менш автономне, ніж наукове, яке наслідує логіку «істинного – неістинного». «Таким чином, увага спрямовується не на автономність «універсуму дискурсу» та його логіки «істинне проти неістинного», а на поле влади з його логікою «друг проти ворога» (15, с. 272). Його роздуми проливають світло на те, що політична мова має тенденцію до маскуванню «*під наукову*». Наукоподібність потрібна політичній мові для прояснення і популяризації владних та інших політичних намірів, а також для їх приховування і маніпуляції суспільною свідомістю. «Дещо іншим шляхом ідуть російські науковці у визначенні предметного поля політичної лінгвістики. Вони заявили про себе на початку 90 – х рр. і зайняті переважно дослідженням *етномовного простору різних суспільств. Антропоцентричний підхід* – первісний для науки про мову підхід, російські дослідники наблизилися до свого предмета як «*політології мови*». Проблеми мовного режиму, рівноправності мов, нормативних основ двомовності і мовної політики уважно досліджував М. Губогло» (16, с. 64). В російській політичній думці чітко намітилася тенденція розрізняти сфери застосування політології мови і лінгвістики політики. Політична лінгвістика досліджує макроструктури політичного дискурсу, зміни й мотивації сюжетів, мотивів, жанрів тощо. Друге предметне поле політичної лінгвістики – це та сфера перетину політики й ідентичності, яка концентрується навколо мовних проблем. Мовна політика у будь-якій державі, особливо *поліетнічній* - це не просто регулювання мовного режиму. По суті, це балансування на межі різноспрямованих політичних завдань. Оскільки одночасно з політичною різноспрямованістю інтересів у конфлікт входять і різноспрямовані – комунікативні й символічні – функції мови, сфера мовної політики зазвичай позначена гострою конфліктністю. Мова, яка в інших сферах виступає як засіб «*гасіння*» конфліктності, у даному випадку сама стає заручницею політичних інтересів і відповідних інтриг. Не випадково навколо *етнічності, національної ідентичності, націоналізму* дуже часто відбуваються вербальні баталії, які інколи не поступаються справжнім битвам. Підвищення мобілізаційної ролі етнічної ідентичності наприкінці ХХ ст. пов'язують із реакцією суспільної свідомості на форсовану глобалізацію, викривленим відображенням у ній поділу націй на «бідні й багаті», посиленням соціальної конфліктності в умовах перехідних економік, розвитком транспортних комунікацій і засобів зв'язку, що стимулюють консолідацію різних етнічних діаспор. «У світі налічується нині до 5 тис. національних меншин, з них 575 проживають на територіях європейських держав і близько 200 на пострадянському просторі» (17, с. 80). «Зростання впливу політизованої етнічності в сучасному світі спонукає до більш активного дослідження її мовних можливостей. Особливо корисним для політичної лінгвістики може бути *антропоцентричний підхід*, в якому відповідним пунктом виступає лінгвістична інтуїція носія мови. Протилежний йому – *системоцентричний підхід* фокусує увагу на текстах і аналізі мовної системи саме через тексти; (класифікація В. Алпатово)» (18, с. 24). Загалом же і той, і інший підходи у чистому вигляді не існують. Тому *антропоцентричні і системоцентричні* підходи «*працюють*» лише тоді, коли вдало комбінуються. Антропологічні лінгвісти прийшли до розуміння того, що загальні уявлення людини про те, що відбувається зовні, не «задані» цілком зовнішніми подіями. Більш доцільно сформулювати проблему таким чином: людина бачить і чує те, до чого її робить чутливою граматична система мови». «Тому надзвичайно важливо зберігати відмінності між людьми і культивувати «*позитивну терпимість*» і повагу до інших як гарантію власної безпеки» (19, с. 190).

Е.Гобсбаум дає нам зрозуміти, що «ототожнення у політичних цілях нації з мовою називається лінгвістичним націоналізмом». Він підкреслює те, що в його основі лежать зовсім «не проблеми культури або засоби спілкування, але проблеми влади й статусу, політики й ідеології». Включаючись у дослідження складної сфери міжетнічної взаємодії, політична лінгвістика виконує тут своїми методами завдання прояснення дистанції між словом і реальною сутністю політики, насамперед мовної і культурної. Лінгвістиці під силу дослідити ситуативність, змінюваність ідентичностей залежно від контексту політичних відносин і комунікативної взаємодії, складну діалектику націоналізму і патріотизму, запропонувати засоби захисту культурної, лінгвістичної, етнічної гомогенності. Особливий наголос у новій субдисципліні робиться на взаємодію мови, політики й етнічності. Мова відіграє визначальну роль у символізації ідентичності, позиції, статусу. Там, де виникає розбіжність між етнічністю і мовними орієнтаціями, символічне значення мови незмірно посилюється. Засоби політичної лінгвістики виявляються придатними і для спостереження над магічною функцією мови. Імітаційні можливості вербальної взаємодії успішно використовуються в *іміджології* – новому напрямі політичної науки, що аналізує можливості творення політичних образів символічними засобами. Створення іміджів політиків – надзвичайно цікавий з політико – лінгвістичного погляду процес: тут реальне та ірреальне, природне і штучно сконструйоване переплетені настільки, що знайти якісь межі практично неможливо. Це особливо виразно виявляється під час віртуального спілкування в Інтернеті. Емпірична база для сучасної політичної лінгвістики створюється як дослідженнями в галузі дискурс - аналізу, так і етнополітичним аналізом проблем мовного режиму, мовного законодавства, мовної політики, двомовності, бікультуральності. На відміну від лінгвістів, політологи до нової субдисципліни ставляться досить стримано, надаючи перевагу дослідженню мови. Для політолога важливо насамперед з'ясувати природу і сутність мовної та «*навколомовної*» політики як сфери політичних комунікацій. Для лінгвіста важливо проаналізувати політичний дискурс як систему риторичних прийомів і як мистецтво, яке може бути спрямоване не лише на суспільне благо, але й на маніпулювання масовою свідомістю. Лінгвістика разом із семіотикою тяжіють до проблем моделювання політичного дискурсу – з'ясування механізмів народження політичних тек-

стів, характеристик мовної поведінки політика, вербальних і риторичних стратегій, меж і прийомів метафоризації. Тому їх особливо приваблюють методи дискурс – аналізу. Якщо в Україні буде своя політична лінгвістика, то вона відразу ж ділитиме своє предметне поле з етнополітологією. В країнах Заходу та в Росії вона вже набула наукового статусу. Неможливо переоцінити її значення для визначення пріоритетів у такій складній і дражливій сфері, якою є задоволення мовно – культурних потреб національних меншин і етнічних груп. Шлях до зближення дослідницьких методів політичної лінгвістики й етнополітології проклала лінгвістична антропологія (Д. Хаймсон, Дж. Гампертц та ін.). Новий сплеск інтересу до політико – мовної проблематики відбувся у світовій науці на рубежі 80-х і 90-х рр. *Макросоцієтальний політичний аналіз* у сполученні зі здобутками етнології забезпечив переведення досліджень політики, ідеологічних стратегій, етнічних стереотипів на міждисциплінарний рівень. Виявилось, що мовне планування може приховувати мотивації, які влада не схильна афішувати. Таким чином, *уся мовна політика набула якості соціологічної й політичної аналітики*. Проблема політичної лінгвістики було присвячено щорічну (1995р.) конференцію Бельгійського лінгвістичного товариства, одним з ініціаторів якої був Я. Блуммерт. На конференціях обговорювалося широке поле проблем – від політики ідентичності до дискурсу націоналізму й расизму, від політичної риторики до мовного планування і мовної стандартизації. Про *«нову науку»* ще не йшлося, лише про *«парадигматичне зрушення»*, яке пов'язане із застосуванням концептів *«влада»*, *«політика»*, *«ідеологія»* для пояснення різних лінгвістичних феноменів. Ці підходи дістали розвиток у збірнику *«Мовні ідеологічні дебати»*, що побачив світ 1999 р. у Берліні і Нью – Йорку в серії *«Мова, влада і соціальні процеси»*. Незважаючи на те, що Україна мала досить розвинену лінгвістичну традицію, вона довго стояла осторонь таких концептуальних підходів. Впродовж тривалого часу проблема впливу мови на політичну сферу в Україні розглядалася лише у руслі порівняльного мовознавства, зокрема у працях академіка Л.Булаховського. «Нині ці підходи дістають розвиток у соціолінгвістиці, зокрема у працях відповідного відділу Інституту української мови НАНУ. У його унікальній картотеці послідовно відтворюються ті зміни, які відбуваються у мові під впливом політики. Соціопсихологічні аспекти мовної компетенції особистості досліджує Н. Шмарова» (20, с. 77). «Активна робота у напрямі вивчення взаємодії мови й соціуму, національно-культурної специфіки мовної комунікації ведеться на кафедрі міжмовних комунікацій і журналістики Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Зокрема досліджуються мови й етноси у полікультурній ситуації Криму, що є дуже **актуальним** для України в цілому, сценарії мовної комунікації у Web – просторі, вивчаються проблеми тексту, дискурсу, ролі ЗМІ у комунікативному просторі України» (21). Сьогодні вже можна говорити про чітко окреслену предметну сферу політичної лінгвістики в Росії, яка включає в себе не тільки аналіз дискурсів і дискурсивних практик, але й широкий спектр проблем політичної мови, комунікації, мовної політики, політико – правового режиму мовного життя суспільства. Основні цільові галузі дослідження : 1. Мовна політика і мовне планування. 2. Мова у процесі націєбудівництва. 3. Мова і символічна влада. 4. Мовні зміни у контексті політичних установок та ідеологічних орієнтацій. 5. Політика як дискурсивно / текстуальний процес. 6. Ідеологія і ідеологічний процес. Таку важливу інформацію можуть дати праці російських науковців (М. Ільїна, С.Шейгал, А. Баранова). Широкі перспективи відкриваються на шляхах впорядкування і збагачення термінологічного арсеналу політичної науки. Наприклад, «запозичення досвіду роботи італійських вчених над комп'ютерною програмою *«Гіперполітика»*, що є спробою системної табуляції ключових слів – понять політичної науки за рахунок напрацювань лінгвістики. Вибір і систематизація цих понять і підбір відповідних текстів дав змогу створити модель понять – ядер, пов'язаних через дихотомічні осі із спорідненими чи протилежними поняттями. Така крос – табуляція відкриває широкі можливості не лише для аналізу дискурсів, але й для дослідження особливостей політичної культури у різних країнах» (22, с. 116). Сучасна політична лінгвістика має яскраво виражений міждисциплінарний характер. Вона інтегрує здобутки соціолінгвістики, етнології, інтерлінгвістики, лінгвістики тексту, нарративного аналізу, стилістики, риторики. Навіть у тому вигляді, в якому політична лінгвістика існує сьогодні, вона здатна своїми методами здійснювати всебічний аналіз мовних комунікацій. Ведуться дискусії щодо впливу лінгвістичної гомогенності чи гетерогенності на соціальні процеси в суспільстві. Політична мова або трактується надто широко, охоплюючи, по суті, увесь мовний процес, або розглядається лише як варіант маніпулятивних технологій. Для чіткого визначення предметного поля політичної лінгвістики важливо мати на увазі той факт, що мовна політика ніде в світі не є **«чистою інженерією»** – вона входить своїм корінням у світ ментальностей, ідентичностей і тому не є мотивованою лише відносинами влади і власності. З іншого боку, відкриваючи тим чи іншим політичним силам доступ до позиції престижу і впливу, до ресурсів, вона сама є чинником активного впливу на ідентифікаційний простір. Тому політична лінгвістика може активно розвиватися лише за умови, що в полі її зору постійно перебуватимуть не лише суто мовні проблеми, але й далеко ширші за своїм соціальним наповненням проблеми етнічності й національної ідентичності. Вона відстоїть своє право на існування лише у тому разі, якщо рівною мірою досліджуватиметься і вплив мови на політику, і вплив політики на мову та всю етнічну сферу. «Політична лінгвістика, якщо це не просто розділ мовознавства, але *«гібридна»*, *«прикордонна»*, *«симбіотична»*, *«синтетична»*, яка завгодно, але не унітарна, галузь знання, може бути побудована лише на началах певного паритету обох складових» (23, с. 54).

Джерела та література

1. Lasswell et al. 1947.
2. Orwell G. Politics and the English language // The Norton anthology of English literature. New York, 1993.
3. Klemperer V. LTI. Notizbuch eines Philologen. – Leipzig, 1947.
4. Kjellen R. Staten som lifsform. – Stockholm, 1916.

5. Chilton P. Nukespeak: Nuclear Language, Culture and Propaganda // Nukespeak : The Media and the Bomb / C. Aubrey (ed.) London, 1982.
6. Atkinson J. M. Our masters voices: the language and body language of politics. – London, 1984.
7. Гаврилова М. В. Критический дискурс – анализ в современной зарубежной лингвистике. СПб., 2003. – С.- 145.
8. Белл Роджер Т. Социолінгвістика: цели, методы и проблемы. – М., 1980. – С. – 221.
9. Мухарямов Н.М., Мухарямова Л. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина // Политическая наука. – 2002. – № 3. – С. 44 – 45.
10. Мухарямов Н. М., Мухарямова Л. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина // Политическая наука. – 2002. – № 3. – С. 47 – 49.
11. Даниленко В. И. Современный политологический словарь. – М., 2000. – С. 218 – 220.
12. Lasswell H. D., Leites N. Language of Politics: Studies in Quantitative Semantics. – N. Y. – 1949. – С. 9 – 40.
13. Корнейко Т. Г. Основные подходы к изучению политического языка в современных политико – лингвистических исследованиях // Вестник Московского университета. Сер. 12. Политические науки. – 2003. – № 5. – С. 78.
14. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика. – М., 1994. – С. 29.
15. Леш С. Соціологія постмодернізму. – С. 272 – 282, 296, 300.
16. Губогло М. Н. Языки этнической мобилизации. – М., 1998. – 64.
17. Тагунц С. А. Этнические меньшинства в процессе коммуникации // Вестник Московского университета. – Сер. 18. – Социология и политология.– 1999. – № 4. – С. 80.
18. Алпатов В. Об антропоцентричном и системоцентричном подходах к языку // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 24 – 25.
19. Клакхон К. Зеркало для человека. Введение в антропологию. – СПб., 1998. – С. 190 – 306.
20. Шумарова Н. П. Языковая компетенция личности: социопсихологический аспект. – К., 1994; її ж : Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. – К., 2000. – С. – 77.
21. <http://www.tnu.crimea.ua>.
22. Ирхин Ю. В. Международная ассоциация политических наук и XIX Всемирный конгресс политологов. – С. 116 – 117.
23. Мухарямов Н. М., Мухарямова Л. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина. – С. 54.

Бородина Д.С.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФОНЕТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В АНГЛИЙСКОЙ РЕЧИ ДАТСКО-АНГЛИЙСКИХ БИЛИНГВОВ

Одним из ключевых показателей, присущих двуязычному речевому поведению молодых датчан, является специфическая маркированность их английского произношения, что обращает на себя внимание уже с первых минут общения с ними. Эта маркированность произношения проявляется как следствие фонологической интерференции, которая, возникает под влиянием артикуляции, интонации, ритмики, ударения первого (датского) языка на соответствующие параметры произношения второго (английского) языка.

Нельзя не согласиться с мнением А.Д.Петренко [Петренко А.Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка в Германии.- Киев: «Ридна мова». – 1998. – 253 с., с.121] о том, что внутриструктурные законы языковой системы, взаимодействуя с определенными социальными признаками, приводят к различным вариациям в речи говорящего, создавая тот или иной «социальный акцент».

В частности, этот акцент наиболее отчетливо проявляется в реализации молодыми датчанами английских гласных, согласных и консонантных сочетаний, не имеющих прямых аналогов в датском языке, что было выявлено в ходе социофонетического эксперимента, проведенного со студентами Южно-датского университета в г.Оденсе.

Поставленная задача - выявить особенности английской речи датско-английских билингвов – обусловила использование комплексной методики исследования, которая включает приемы 1) сопоставительного анализа объективных и субъективных характеристик типов речи; 2) экспериментально-фонетического метода, который используется для описания объективных физических параметров произношения информантов; 3) аналого-цифрового представления материала; 4) анализа количественных значений физических параметров; 5) метода научного наблюдения, связанного с субъективным анализом б) аудиторского анализа.

В данной статье мы рассмотрим результаты аудиторского анализа. Аудиторский анализ выполнен аудиторами-филологами, которые владеют английским языком как иностранным, с целью выявления и описания интерферентных признаков в английской речи датско-английских билингвов на сегментном уровне; лингвистической интерпретации данных, полученных в ходе аудиторского и инструментального анализа.

Для проведения эксперимента были выбраны три оригинальных английских текста.

1. Two travelers and a bear, объемом 156 слов;
2. The Ant and the Grasshopper, объемом 240 слов;
3. Mrs Vixby and the Colonel's Coat, объемом 437 слов.

Тексты начитаны филологом-фонетистом, профессиональным преподавателем английского языка и автором ряда учебников Евой Л. Истон [<http://eeleaston.com/pr/r-pr-beartravelers.html> © Eva L Easton], исполнение которой принимается в качестве контрольного образца.